

alapján már jó száz éve „több mint valószínű”-nek tartotta, hogy a költő apja Rimay Gergely, anyja pedig Madách Krisztina (aki egyébként első férjének halála után Soós Péter felesége lett, de 1586-ra ismét özvegy), vagyis, hogy János és István tehát édestestvérek,¹⁶ s igaz az is, hogy Eckhardt fenntartás nélkül csatlakozott Nagy Iván vélekedéséhez,¹⁷ nem kevésbé bizonyos azonban, hogy az utolsó láncszem, a Radvánszkytól igényelt egyértelmű és hiteles adat továbbra is hiányzott. Nos, ezzel szolgált a beckói missilis nyúlfarknyi utóirata, ahol Rimay mint leghitelesebb tanú maga nevezi édesanyjának Soós Péternét: Zay Miklós, mondja, „*Soos Peternet esmeri iol tudom*”, „*annak ő fianak neuzezen N(agyság)od*”.

És befejezésül egy apróság. Az utóiratban Rimay üdvözlétét küldi Zay Lőrinc féltestvérének, a Zay Ferenc második házasságából született Miklósnak is, indokolásul hozzáfűzve, hogy Miklós úr ismeri az édesanyját, s már csak ezért is üdvözöltetheti. A két Zay-fivér közül tehát, úgy látszik, csak Miklós ismerte Soós Péterné Madách Krisztinát, ami azonban a jelek szerint talán nem tekintendő véletlennek: kézenfekvő magyarázatot adhat rá az, hogy a fiatalabbik Zay-fiú felesége, Soós Klára, ugyanúgy a Soós-család poltári ágához tartozott, mint a költő anyjának második férje.¹⁸

Albert Gábor

VÖRÖSMARTY LEVELE SZÉCHENYIHEZ

Vörösmarty Mihály levelezésének második kötetében¹ a 239. számú levél jegyzetében a következő olvasható: „A levél autográf; eredetije ismeretlen helyen.” Majd később: „A levelet Bártfai Szabó után közöljük.”²

Bártfai Szabó-féle és a kritikai kiadásban közzétett szöveg összevetése azonban meglepő eredménnyel jár: a két szöveg között ugyanis lényeges eltérések találhatók.

Az eltérések részben abból származhattak, hogy a közreadó a nyilvánvaló vagy annak vélt tollhibákat kijavította.

Bártfai Szabónál például ezt olvassuk:

Tanúja lévén tegnap s tegnap előtt vitatásai hevességéről . . . A kritikai kiadás anélkül, hogy jelezné a javítást, a levél első mondatát így közli:

Tanúja lévén tegnap s tegnap előtt egy vitatásai hevességéről . . .

Vagy más:

Bártfai Szabó: . . . *jóra roszra egyaránt javulást harsogva.*

A kritikai kiadás ugyancsak anélkül, hogy jelezné a módosítást, így közli: . . . *jóra roszra egyaránt javulást harsogva.*

A kritikai kiadás szövege mindkét esetben érthetőbb, bár eljárása, hogy a helyreigazításról a jegyzetben nem tesz említést, érthetetlen. Tíznel több hasonló javítást lehetne a fentiek mellé állítani. De találhatunk olyanokat is, melyeknél a javítás jogosultsága korántsem ilyen nyilvánvaló.

¹⁶ Kisebb közlések, MTT 11. 1862. 238; I. még i. m. IX., Pest, 1862. 753 és VII., Pest, 1860. 227. FERENCZI ugyan ismerte a nyitrai káptalan említett oklevélkivonatát, de kategorikusan elutasította NAGY I. belőle levont következtetéseit, vö. i. m. 9, 2. jegyz.

¹⁷ L. Rimay-kiadás 172.

¹⁸ L. NAGY I.: i. m. XII., Pest 1865. 331.

¹ Vörösmarty Mihály Összes művei 18. Levelezés II. Sajtó alá rendezte BRISITS Frigyes. Bp. 1965. (VMÖM)

² VMÖM 18. köt. 321. – BÁRTFAI SZABÓ László: Adatok Széchenyi István és kora történetéhez (1808–1860). Bp. 1943. I. 263–268. „Sajátkezű levél Pozsonyba címezve.” A levél lelőhelye nincs jelezve – Lukácsy – Balassa [Vörösmarty Mihály. Bp. 1955.] 190–192. – „A levelet Bártfai Szabó után közöljük.”

Bártfai Szabónál például ez olvasható: . . . különös, hogy azok szabják a feltételeket, kik bukó félben vannak.

A kritikai kiadás precízebben fogalmaz: . . . különös, hogy azok szabják meg a feltételeket, kik bukó félben vannak.

Bártfai Szabónál: Hozzá kell adnom, hogy ezen emberek képzelni sem tudnak örömet az ügy előmenetén, hacsak az . . .

(Lukácsy–Balassa: Vörösmarty Mihály. Bp. 1955. 190. l.-on előmenetén áll.)

A kritikai kiadásban: Hozzá kell adnom, hogy ezen emberek képzelni sem tudnak örömet az ügy előmenetelén.

Ugyancsak hasonló – s tegyük mindjárt hozzá, hogy téves – meg gondolásból lesz az *oktalanul elpazalva* kifejezésből a kritikai kiadásban *oktalanul elpazarolva*, a *folyamatjára hagyta* helyett *folyamatban hagyta*, a *szelíd foglalatosságában* pedig másolás közben *szelíd foglalatosságán*-ra változik stb. stb.

Természetesen ezekről a javításokról sem esik szó a jegyzetben. És még ha mindez javítás lenne, tehát a rontott szöveget közelítené az eredetihez! Csakhogy erről szó sincs, több helyen épp az ellenkezője történt: a helyes szöveget változtatták meg, távolították el az eredititől. Szerencsés véletlen folytán ugyanis a kritikai kiadás megjelenése óta a levél autográfja előkerült, és valamennyi javítás jogosultságát ellenőrizni lehet.

Az MTA Zenetudományi Intézet (akkor még MTA Bartók Archívum) 1968-ban megvásárolta Major Ervin teljes könyv-, kotta- és kéziratgyűjteményét. A kéziratok közt volt Vörösmartynak 1836. március 2-án kelt, Széchenyi Istvánhoz írt négyoldalas levele. A levél jelenleg az MTA Zenetudományi Intézet könyvtárában a C–168. leltári számon található. Hogy milyen úton került a kézirat Major Ervin tulajdonába, nem lehet kideríteni. Mint ahogy azt sem, hogy Bártfai Szabó László hol olvasta a levelet, és honnan másolta vagy másoltatta le. A forrásokat ugyanis nem jelöli meg művében, és a kötet bevezetésében is csak általánosságokról ír: „A közölt iratok közül a hivatalos természetűek a bécsi állami és az országos levéltár megfelelő gyűjteményeiben (kancellária, helytartótanács, államértekezlet, államtanács, Kossuth-iratok, döblingi iratok) található meg, továbbá az Akadémia, Nemzeti Múzeum gyűjteményeiben, a családi vonatkozásúakat a Széchenyi és más családok levéltáraiból másoltam le vagy kaptam kézhez, kis töredéküket saját gyűjteményemben őrzöm.”³

Bártfai Szabó szövegközlése, legalábbis ami levelünket illeti, rendkívül hibás. Néhány feltűnő elírását a kritikai kiadás (annak jelzése nélkül!) helyreigazította, de szép számmal akadtak olyanok is, amelyeket nem lehetett logikai vagy grammatikai megfontolások alapján kijavítani. Bártfai Szabó például az eredeti levélben említett 60 000 frt helyett 6000 forintot írt, amit természetesen valamennyi utánközlés átvett.

A sok-sok apró hibát, félreolvasást nem is érdemes felsorakoztatni, csupán egyet említek még a kézirat harmadik oldaláról. Itt ugyanis a másoló szeme a *parlárlnak* szónál megugrott, és négy sorral lejjebb, az értelmileg hozzá illő *tartanám* szóval folytatta, s így kimaradt négy, tartalmilag is jelentős sor.

Mindezek után lássuk betűhíven a négyoldalas levelet:

Pest. 2 Mart 1836.

Méltóságos Gróf!

Tanúja lévén tegnap 's tegnap előtt egy vitásai' heveségéről, de kivált szenvedélyei' állatóságáról nevezetes közgyűlésnek, kívántam Nagyságotat némely dolgok felől értesíteni. A' kisajátítás után, mellyet itt közhasznosításnak bérmáltak, a' magyar játékszín' dolga került elő. Szinte felfogott lélekzettel várta azt mind a' felső mind az alsó gyülekezet, de ezen felfogott lélekzet annál dühösebb ordításokban tört ki a' vitás alatt, jóra rosra egyaránt javalást harsogva. Nem lehetett olly vadat, olly képtelent, olly egymással ellenkezőt mondani, mit tetszés ne követett volna, ha az tűzzel 's hangosan volt mondvá. Az egész gyülekezet egy nagy pára volt, melly félszázados éhségétől vakon 's eszméletlenül rohant meg minden falatot, melly elébe a' színházépítésről konczúl vettetett. A' gyülekezet illyszerű lelkesedésében mi csoda, ha balúl ütött ki a' végzés, mellyről Nagyságot hihetőleg már fogott hallani.

³ Adatok gr. Széchenyi István és kora történetéhez 1808–1860. Összeállította BARTFAI SZABÓ László. 1. köt. Bp. 1943. (Bevezetés [6.] 1.)

A' vármegye tudniillik kész az országgal egyesülni, átadván telekét 's pénzeit, de egyszersmind terheit is, u. m. azon 18,000 v. ft, melyet már építésre kiadott, 's azon 60,000, ft, melyet a' telekért, a' sor rá kerülvén, Grassalkovics' hitelezőinek ki kell fizetni, 's ezeken kívül a' színészek' tartásának gondját. 'S a' mi igen mulatságos, hajlandók voltak abban is megegyezni, hogy az ország 400,000 ftjából 100,000 ft. a' kerepesi teleken építtessék 's fordíttassék conservatoriumra. Mindezek felett pedig nyakra főre 3 vagy 4 hét alatt történjék meg az egység, különben ők az építést egész erővel folytatandják.

E' szerint a' vármegye 78,000 ftnyi terhet ad át, a' nélkül, hogy megmondaná, mennyi pénze gyűlt be, de alig ha gyűlt annyi hogy a' fenn kitett 78,000 ft felérje, 's így igen különös, hogy azok szabják a' feltételeket, kik bukó félben vannak. Azonban akár mint álljon is a' dolog, hírvágyból-e, vagy némi apró hasznokért, vagy mind a' kettő feletti desperatióból annyira neki vannak bősülvé az építésnek (mint ezt nyilatkozásaiból ki lehetett venni,) hogy a' valódi egyesülést épen nem ohajtják. Hozzá kell adnom, hogy ezen emberekéjépnem tudnak örömet az ügy' előmentén, hacsak az hivatalos kezeik' ügyetlensége által nem ápolgattatik.

A' dolgok' illy helyzetében én semmitől sem tartok inkább, mint az egyesüléstől (a' vármegye' értelmében) 's attól, hogy az a' 400,000 ft a' milly hamar 's nemesen megajálva volt, épen olly hirtelen 's oktanulni elpazalva lesz. Talán nem leszek terhére Nagyságodnak, ha itt némelly gondolatimat leírom, nem mintha újak volnának Nagyságod előtt, hanem csak emlékeztetésül. – Én a' 400,000 ft philosphiáját így veszem fel, hogy abból részint színházat kell építeni, mert még nincs; részint a' színjászokat fizetni; mert különben meg nem élnek. Okos gazdálkodással a' megajánlott pénz a' két célra elég de csak e' kettőre, olly szoros kikötéssel, hogy abból csak egy kis, bármilly parányi rész is egyébre ne pazaroltassék; pazarlásnak, vesztegetésnek nevezek minden költekezést melly célra nem vezet. A' conservatorium szép dolog, de neveléses ábrándozás akkor, midőn csak 400,000 ftunk van, 's még színházunk nincs. Én tehát igen nagy csapásnak tartanám, ha a' 400,000 ft éldaraboltatván, örök tengésre szánt, fél intézeteknek vetné meg alapját. Ugyan azért, mivel ezen vármegyével okosan egyezni alig lehet, tán jobb volna felhagyni minden alkudozással, 's magokra hagyni a' jobbíthatlanokat. Akármilly képtelen is, most egyszerre két magyar színházat építeni, még is kisebb rossz a' kettő közül 's a' nagy színház minden esetre képesebb lesz magát fenn tartani mind jobb körülményei, mind, úgy hiszem, igazgatásának józansága által, a' mint, tapasztalás után szólva, Pest vármegyétől várni nem lehet.

A' tegnap előtti gyűlésben szólottak: Dezsőfi Aurél, igen jelesen 's kimerítőleg, őt pártolva, Józsika, Prónay, Ráday, Wenkheim Béla 's utóbb Szentkirály is. D-fy Józsefnek volt az a' szerencsétlen gondolatja, hogy a' conservatoriumot megemlítette 's ez így jött végzésbe. Az ellenfél szökdelve, a' fő dolgokra nem felelvé, neveléses hazafiúság' ömledézésivel 's némelly nem annyira erős, mint erősen declamált mondasókkal hadakozott, 's az alispány mindezek felett szokatlan illendőséggel vitte elnökségét, megtartózkodva minden erőszakolástól, de, mint utóbb kitetszett, csak azért, hogy rosszúl fojtott haragjának annál korlátlanabb kitérést engedjen. Másnap ugyanis Dezsőfi Aurél a' jegyzőkönyv felolvasásakor némelly észrevételeket tett 's ekkor az alispány egész lélekhaborodással felszólott 's nyilván megvallotta, hogy ő tegnap mérsékelte magát, hogy a' vitát szabad folyamatjára hagyta, noha tüzes vérű ember lévén sok dolgokat mondhatott volna, hogy ő ezt a' vétket még soha sem követte el (!) hogy most már félre tesz minden tekintetet, 's szeretne azon embernek szemébe nézni, ki – nem tudom mit – merne még kezdeni, 's végre azt látszott akarni, hogy a' tárgy soha többé vitát alá se vétessék, 's mindezt az elnöki székről, hol józanságnak 's mérsékletnek kellene kormányt tartaniok. Ezen beszédből, melyet botránkoztató gőg 's nemtelen hiúság bélyegezett, a' küzdő indulatok' 's szenvedélyeknek olly rút hangversenye rítt ki, hogy beillett volna akármilly hazafiúi szándék sirja fölé macskamuzsikának. Dezsőfi Aurél ellent mondott, különösen a' tárgy' föl nem vehetésének, 's ezen otromba gondolat csakugyan nem is ment jegyzőkönyvbe. Végezetül a' mi szónokunk Jankovics Miklós kívánt, mennyire gyenge erejétől kitelhetett, Nagyságodnak ártani, megmutogatván mennyi galibát szerez Nagyságod a' világnak, 's ezen szelíd foglalatosságában annyira elérzékenyedett, hogy szinte könyei hullottak.

Ohajtom, hogy Nagyságod némi hasznát vehesse ezen tudósításomnak, 's hogy az észszel párosult tiszta szándék, daczára minden mostoha elméknek, valahára diadalmát ülje. Maradok

Nagyságod

alázatos szolgálja
Vörösmarty Mihály